

Գ. Նարությունյան – Ելույթ Սփյուռքի կազմակերպությունների ղեկավարների եւ ներկայացուցիչների համահայկական համաժողովում (Երեւան, 19 սեպտեմբերի, 2011թ.)

ՆԱՅԱՍՏԱՆ – ՍՓՅՈՒՌ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱ ՆՐԱՄԱՅԱԿԱՆՆԵՐԸ

Նարգարժան հայրենակիցներ,

Երկար մտորումներից հետո այս զեկույցը վերնագրեցի «Նայաստան-Սփյուռք գործակցության համակարգային զարգացումների ներկա հրամայականները», նկարի ունենալով, որ մենք այսօր կանգնած ենք մեր արածի ու անելիքի վերախմաստավորման, երկու փասնամյակ բոլորող փորձից դասեր քաղելու եւ ժամանակի մարտահրավերներին արժանապարհիվ դիմակայելու անհրաժեշտության առջեւ:

Չեմ փորձի նորից ու կրկին շեշտել հիմնախնդրի բացառիկ կարեւորությունը: Դրա մասին շար է ասվել ու ասվում: Տասնամյակներ, նույնիսկ դարեր շարունակ միաբանության կոչեր ենք հնչեցրել՝ չհասնելով ցանկալիին: Այսօր կարող եմ պարզապես փաստել, որ, մեր կարծիքով, Նայաստան – Սփյուռք գործակցության գործառնական ու կառուցակարգային ներկա համակարգերը **ներդաշնակ չեն հայության առջեւ ծառայած մարտահրավերներին:** Անկախ պերականության հաստատումից ի վեր մեզ չի հաջողվել գտնել գործակցության համակարգային այնպիսի լուծումներ, որոնք մեր համահավաք ներուժի գործադրման առավել մեծ երաշխիքներ կապահովեին: Նայության համար դա եղել ու շարունակում է մնալ ինքնահաստատման գերխնդիր: Աշխարհում փեղի ուեցող վայրիվերումները, մեր շուրջ ու մեզանում սրեղծված կացությունը հայությանն այլընտրանք չեն թողնում՝ կամ

պէտք է բռնցքվել՝ մեր ինքնության ապագան երաշխավորված տեսնելու համար, կամ այն կորվի բախարի քմահաճույքին:

Լինել-չլինելու այս հրամայականը դրված է ներկա հայ սերնդի, բոլորիս առջեւ եւ պահանջում է ինքնագոհություն ու խիզախում՝ «ԵՍ»-ի կապանքներից ազատվելու ու «ՄԵՆՔ»-ի բեռն ուսելու համար: Մենք իրավունք չունենք մեր ՆԱՅԿԱԿԱՆ աշխարհի շենացմանը չտալով մեր քրտինքի կաթիլը՝ այսօր եւ վաղը մեր որդիներին սրիպել փալու իրենց արյունը եւ կյանքը:

Առանց չափազանցելու կարող եմ Ձեզ հավաստիացնել, որ հայության համահավաք ներուժը չի սահմանափակվում նրա 8-10 միլիոն թվաքանակով: Այն իր մարդկային, փորձառական, քաղաքակրթական, աշխարհաքաղաքական, փնտեսական եւ բազմաթիվ այլ որակներով կրկնակի ու եռակի ավելին է, որը լիովին բավարար է հայ ինքնությանը գոյապայքարի ուղեծրից կայուն զարգացման ուղեծիր դուրս բերելու համար: Այդ ներուժի համափետումն ու գործադրումը համազգային ինքնակազմակերպման նոր որակ է պահանջում, ինչին, կարծում եմ, դեռեւս չենք հասել:

Որոնք են դրա պարճառները:

Ամենաընդհանուր ձեւով դրանք կարելի է բաժանել երկու խմբի.

1. Նայաստանում պեփականության կայացման ու քաղաքացիական հասարակության ձեւավորման դժվարությունները, քաղաքական համակարգի անկափարությունը եւ քաղաքական աղանդավորության վրանգավոր ծավալումը, պեփական մտածողության ու պեփական կառույցների գործունակության պակասը, դրանց արդյունքում՝ փարաբնույթ հիմնախնդիրների լուծման ու բացասական երեւույթների հաղթահարման դանդաղումը, դեռեւս գոյություն ունեցող անվստահության եւ անհամերաշխության մթնոլորտը, հայ ինքնության համահավաք ըմբռնումների մեջ համազգային առաջնահեր-

թությունների ու մարտահրավերների իրատեսորեն ընկալման պակասը, կարեւորագույն հիմնախնդիրների եսակենտրոն ընկալումները եւ այլն:

2. Սփյուռքում հապվածական անհամաձայնությունների շարունակումն ու խորացումը, դրա նոր որակն ու բնույթը վերջին փասնամյակների արտագաղթի արդյունքում, նեղ, հապվածական շահերի թելադրանքով փարբեր ուժերի կողմից Նայասփանի նկատմամբ անվստահության հրահրումը, Նայասփան-Սփյուռք գործակցության նոր որակի ու կառուցակարգային լուծումների անհամարժեք ընկալումները եւ այլն:

Բնականաբար, կարելի է նաեւ ասվածի շրջանակներն ընդլայնել, սակայն թվարկված պատճառները, թերեւս, վերջին փասնամյակների իրականության մեջ ելակետային են:

Մենք սկզբունքային ենք համարում նաեւ այն հանգամանքը, որ հայ ժողովրդի ապագան չի կարող մեկուսի քննարկվել՝ այն կտրելով Նայասփան - Արցախ - Սփյուռք եռամիասնական շղթայի համակարգային գործակցության ներկա վիճակից ու հեռանկարներից: Տարիների ընթացքում փոխվել են նաեւ մեր զարգացման առաջնահերթությունները՝ գոյապայքարի խնդիրներին եկել են փոխարինելու կայուն ու փեւական զարգացման խնդիրները, իսկ մարդկանց զգայական մղումներն իրենց փեղն աստիճանաբար զիջում են առավել պրագմատիկ մոտեցումներին: Դա բնական է ու պահանջում է համազգային գործակցության համարժեք մակարդակ:

Նայ-թուրքական արձանագրությունների առիթով ՆՆ Նախագահի՝ փարբեր երկրներ կապարած այցելությունները, այդ եւ այլ առիթներով բազմաթիվ հանդիպումները մեր հայրենակիցների հետ աներկբայորեն վկայեցին ու վկայում են, որ այսօրվա համաշխարհային մարտահրավերներին հայ ժողովուրդը կարող է դիմակայել միայն ու միայն իր հավաքական ներուժին ապավինելով: Նանրապետության Նախագահը պարզ ու հստակ բանաձեւեց՝ Նայասփանը մի բան է առանց սփյուռքի, եւ բոլորովին մեկ այլ բան՝

սփյուռքով հանդերձ: Այս բանաձեւումից միանշանակ հետեւում է նաեւ, որ հայ ժողովրդին մի ապագա է սպասվում՝ իր երեք հարվածների ներդաշնակ ու համերաշխ գործակցության, հարվածական շահերի հաղթահարման պարագայում, եւ բոլորովին մեկ այլ ու ոչ ցանկալի ապագա՝ անհաշարության ու հարվածական շահերով պարփակվելու պարագայում: Իրոք, «Նայասփան-Արցախ-Սփյուռք» միասնությունը կարող է սարեր շուռ փալ: Մեր համազգային գործակցության բնույթով, մակարդակով, կառուցակարգային լուծումներով են պայմանավորված նաեւ այն հարցերի պարասխանները, թե որո՞նք են մեր համազգային ներուժն իմի բերող առաջնահերթությունները, դրանցում պետության, ազգային ու համազգային կառույցների կոնկրետ դերն ու դերակարարությունը, ինչպե՞ս համախմբել ուժերն ու կարողությունները հայ ինքնությանն սպառնացող մարտահրավերներին արժանավայել դիմակայելու, համահայկական միասնական մրաժողություն ձեւավորելու համար:

Ցանկանում եմ կրկին շեշտել՝ այսօր, առավել քան երբեւէ, մեր համազգային կարողունակության միաբանման հրամայականի առջեւ ենք կանգնած: Ուժերի ցանկացած ջլափում անդառնալի հետեւանքներ կարող է ունենալ: Սակայն միաբանման ցանկությունը միայն բավարար չէ: Մենք, մեր սերունդը, այսօր ներկաները դարապարփված ենք գրնել ու գործադրել այնպիսի լուծումներ, որոնք արյան ու ավիշի պորփալարային կապ կստեղծեն մեր ազգային ինքնության երեք հարվածների միջեւ, ազգային ողջ ներուժը կուղղեն մեր համազգային առաջնահերթությունների իրացմանը: Այս խնդիրը, անշուշտ, առավելապես պետության խնդիրն է: Սակայն յուրաքանչյուր հայ եւ հայկական յուրաքանչյուր կառույց այս հարցում կարող է ու պետք է ծանրակշիռ դերակարարություն ունենա:

Գեղեցիկ խոսքեր շատ են ասվել ու ասվում, այժմ գեղեցիկ գործերի ժամանակն է: Ուստի չեմ ցանկանում վերացական դարձողություններ անել կամ քննարկման առարկա դարձնել արդեն իսկ եղածն ու արվածը: Պար-

զապես համոզված եմ, որ ապագա գործակցության բանալին պետք է փնտրել որակապես նոր լուծումների, երկխոսության ու գործակցության առավել ակտիվ ու համակարգված ձեւերի մեջ:

Նոր իրականության պայմաններում Նայասրան – Սփյուռք գործակցության հայեցակարգի մշակմանը եւ ձեռնամուխ եմ եղել դեռեւս 1991 թվականից: Առաջին քայլերն արվեցին «Նայասրան» համահայկական հիմնադրամի գաղափարախոսությունը եւ կառուցակարգային լուծումներն առաջադրելիս: Ներագայում Սփյուռքի շատ գործիչների ու կառույցների հետ համակողմանի քննարկումների արդյունքում մշակված հայեցակարգային փաստաթուղթը 1998 թվականին քննարկման առարկա դարձավ նաեւ ՆՆ Նախագահին առընթեր ազգային անվտանգության խորհրդում եւ միաձայն հավանության արժանացավ: Այն հերագայում, ցավոք, չիրացվեց զուտ քաղաքական դրդապատճառներով: Տասնամյակների ընթացքում այս հարցում, համոզված եմ, մեծ են եղել բացթողումները: Նապաղումն այլեւս չի կարող պարմական արդարացում ունենալ:

Ամենից առաջ անհրաժեշտ է կարելորել այն պարագան, որ պետականության վերահաստատումն ազգային կյանքում բեկումնային քայլ է, եւ այն պահանջում է ազգային արժեքների վերաիմաստավորում եւ արժեհամակարգային հստակ կողմնորոշում: Մենք պետականության կայացման դժվարին ճանապարհի միայն առաջին քայլերն ենք անում: Պետականությունն ազգային զարթոնքի լուրջ նախադրյալ դարձնելու համար մեզանից պահանջվում է տեւական, կազմակերպված ու դժվարին աշխատանք՝ բնականաբար, հաշվի առնելով նաեւ միջազգային զարգացումների նորագույն միտումները, մեր հնարավորությունները մարդկային քաղաքակրթությանը ներդաշնակվելու կարողունակությունը:

Մենք չենք կարող վայրկյան անգամ մոռացության տալ, որ պետականության կայացման դժվարագույն ու դարերի բեռով ծանրացած խնդրի

լուծման հետ մեկտեղ, մեր ազգային գերակայությունների մեջ բացառիկ փոփոխությունների արագափայլ հիմնահարցի արժանապատիվ ու հիմնարար լուծումը:

Մենք չենք կարող եւ իրավունք չունենք աչքաթող անել Սփյուռքում փոփոխությունների ազգային ինքնության աստիճանական կորստի միտումները:

Այդ ամենով հանդերձ, մեր պատմական պարտքն ու պատասխանատվությունն է ամուր ու անասան հիմքեր ստեղծել հայոց անկախ պետականության կայացման ու զորացման համար, որը նաեւ համազգային այլ հիմնախնդիրների հաջողությամբ լուծման երաշխիքն է:

Ակնհայտ է, որ թե՛ Նայասպանի, թե՛ Արցախի եւ թե՛ Սփյուռքի առջեւ ներկայումս ծառայած են անհետաձգելի լուծում պահանջող ազգային գերխնդիրներ: Առավել քան ակնհայտ է նաեւ այն, որ այդ խնդիրները լուծելի են մեր ազգային երեք այդ որակների սերտ ու շարունակական գործակցության, ազգային միաբանության գերագույն չափանիշով առաջնորդվելու, ցանկացած բնույթի հարվածական շահ դրան ստորադասելու պայմաններում միայն:

Գաղտնիք չէ նաեւ, որ ազգային միասնության գաղափարը հայ իրականության մշտական ուղեկիցն է եղել: Այլ հարց է, թե այն ինչպես է միս ու արյուն սրացել եւ պատմական փորձեր հանգրվաններում դարձել կենսական առաջնիկ ուժ:

Ազգային ինքնահաստատման ներկա հրամայականները պարզապես պահանջում են, որպեսզի ազգային միասնության գաղափարը ներկա հայ սերունդը դարձնի իր ներքին կարողունակության գորաշարժի գործուն նախադրյալ եւ այդ հիմքի վրա նոր հազարամյակում լուծելի դարձնի մեր ազգի երեք փարանջար հարվածների գերխնդիրները:

Անհրաժեշտ դասեր քաղելով նաեւ անցյալի փորձից՝ մենք նման ընդգրկման խնդիրներ չենք կարող լուծել **առանց անկեղծ երկխոսության**, դրա շնորհիվ ու այդ ճանապարհով ազգային առաջնահերթությունների հստակ

կեցման եւ հարապել գործակցության այնպիսի ձեւերի ընտրության, որոնցով հնարավոր կդառնա երկխոսությունը փեղափոխել առարկայական խնդիրների լուծման հարթություն: Մենք պարզապես այլընտրանք չունենք:

Բարեբախտություն է, որ Նայասպանի Նանրապետության Նախագահն ինքը նախաձեռնեց նման երկխոսության յուրահատուկ քայլը, փաստեց դրա բացառիկ կարեւորությունը, Նայասպան-Սփյուռք հարաբերությունների նոր որակի սկիզբ դրեց: Պակաս կարեւոր քայլ չէր նաեւ սփյուռքի նախարարության սրեղծումն ու փիկին Նակոբյանի ջանադիր աշխատանքը: Սակայն ժամանակի մարտահրավերներն ավելին են պահանջում:

Այդ թելադրանքով է, որ այսօր փնտրվում են համազգային գործակցության նոր լուծումներ: Բնականաբար, սա շարունակական գործընթաց է: Միաժամանակ, այն, ինչ այսօրվա հրամայականն է, վաղվան ձգել այլեւս չի կարելի:

Մեր խորին համոզմամբ՝ նման հրամայական է նաեւ **Նամազգային խորհրդի** կազմավորումը, որը կիրականացնի ոչ միայն հումանիտար ոլորտում, այլեւ բոլոր առումներով համազգային երկխոսության համակարգված ու շարունակական ծավալման, մեր ազգային առաջնահերթությունների հստակեցման, ազգային համահավաք ներուժը դրանց իրականացմանն ուղղորդելու առաքելություն: Բարեբախտաբար այս գաղափարը գնալով ավելի ընկալելի է դառնում:

Նման հարցադրման պարագայում անհրաժեշտ են համարում շեշտել, որ խոսքը չի վերաբերում սփյուռքում կամ հայրենիքում գործող կառույցներին փոխարինող մի նոր կազմակերպական ձեւ ընտրելուն: Նախկապես սփյուռքյան բոլոր կազմակերպություններն սրեղծված պարմական իրավիճակում ջանացել են ազգային ինքնության պահպանման լուրջ դերակատարություն ստանձնել ու իրականացնել՝ ծավալելով քաղաքական, կրթամշակութային, բարեգործական եւ այլ բնույթի ազգօգուտ աշխատանք: Խոսքն այսօր երկխո-

սության ու գործակցության բոլորովին նոր որակի ու ընդգրկման մասին է, որի շրջանակներում գործող յուրաքանչյուր կազմակերպություն, համոզված են, ազգի ու ժողովրդի համար պարմական պահի բախտորոշության գիտակցումով դրանում իր ակտիվ մասնակցության հնարավորությունը կունենա:

Անկախ նրանից, թե հայը որտեղ, ինչ հասարակական-պետական համակարգում է ապրում, ինչպիսի լեզվամրաժողական, ազգային արժեքնկալման, հոգետր ու ճանաչողական առանձնահատկություններ ունի, որպես ընդհանրական ու հավաքական հատկանիշ է մնում պարմական ճակատագիրը, պարմական հիշողությունը, փեսակի պահպանության նկատմամբ բնական պարտքն ու պարասխանարվությունը: Սա պետք է դառնա մեր գործակցության գլխավոր կարգախոսը:

Սփյուռքի բոլոր ազգային կառույցները, անկախ նրանից, թե որ երկրում եւ ինչ պայմաններում են գործել, մշտապես ունեցել են մի գերխնդիր՝ պայքարել ազգային ուժացման, ազգային արժեքների, որակների կորստի, պարմական հիշողության աստիճանական մարման դեմ: Նսկայական ջանքեր են գործադրվել ոչ միայն լեզվամրաժողության ու ընդհանրապես ազգային փեսակի պահպանության ուղղությամբ, այլև ակտիվ քայլեր են կատարվել ազգային նոր արժեսպեղծման գործում:

Չփորձելով գնահատել գոյություն ունեցող փարբեր կառույցների իրական ու հնարավոր դերակատարությունն այս հարցում, անառարկելի է, որ այսօր պահանջվում է գործակցության որակապես նոր մակարդակ: **Դրա ձեւավորման հիմքում կարող են դրվել հետեւյալ սկզբունքային մոտեցումները.**

1. նման համակարգի ձեւավորման նախաձեռնումն ու իրականացումը հաջողություն կարող են ունենալ միայն պետականորեն երաշխավորված լինելու պարագայում,

2. այդ համակարգում պետք է իրենց տեղն ունենան եւ ներկայացուցչական լիակարար պարագան ապահովեն Նայաստանի Նանրապետությունը, Արցախը, Սփյուռքը, ինչպես նաեւ հայ եկեղեցին,

3. Նայաստանը եւ Արցախը պետք է ներկայացված լինեն իրենց պետականությանը, Սփյուռքը եւ եկեղեցին՝ իրենց ներկայացուցչական հանգամանքով,

4. այդ համակարգի գործունեությանը պետք է հաղորդել ազգային- հասարակական-խորհրդարական բնույթ,

5. համահայկական հիմնահարցերը եւ դրանց կոնկրետ լուծումները քննության առարկա պետք է դառնան Նայաստանում, Արցախում եւ հայաստանի տարբեր երկրներում՝ տեղական առանձնահատկությունները խորությամբ հաշվի առնելով,

6. Սփյուռքի հետ հարաբերությունների եւ համագային փոփոխության հարցերում Նայաստանի ու Արցախի պետական կառույցները պետք է հաշվի առնեն համագային երկխոսության արդյունքում ծնված երաշխավորությունները,

7. Սփյուռքի յուրաքանչյուր կազմակերպություն համագային հարցերի առնչությամբ նույնպես պետք է հաշվի առնի այդ երաշխավորությունները:

Մեր քննարկումները հանգեցնում են այն հետեւությանը, որ նշված սկզբունքներից ելնելով՝ անհրաժեշտ է կազմավորել Նայաստան-Արցախ-Սփյուռք «**ՆԱՄԱԶԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՆՈՒՄ**», որի գերագույն խնդիրն է լինելու շարունակական ու համակարգված երկխոսության միջոցով երաշխիքը դառնալ համագային գործակցության այնպիսի համակարգի, որը **հնարավորություն կտա շարունակաբար հստակացնել հայ ժողովրդի ազգային առաջնահերթությունները եւ համահավաք մասնակցությամբ նախադրյալներ ու միջոցներ ստեղծել դրանց իրականացման համար**, որի շնորհիվ մեր ձայնը միմյանց լսելի ու մեր անելիքները միմյանց հասկանալի կդառնան:

Նամագգային խորհրդի քննարկման առարկա կարող են դառնալ ազգային գերակայությունների հստակեցման, դրանց վերաբերյալ ընդհանրական եւ փոխհամաձայնեցված հայեցակարգերի մշակման, համագգային նշանակության քաղաքական, տնտեսական, գիտակրթական, հոգեւոր-մշակութային, տեղեկատվական, հումանիտար եւ այլ ծրագրերի մշակման ու իրականացման հարցեր:

Նշված ուղղություններով կձեւավորվեն **հատուկ մասնագիտական հանձնախմբեր:** Կառուցակարգային լուծումների մանրամասները, բնականաբար, մեր կողմից նույնպես վաղուց մշակվել են: Սակայն Ձեզ փորձեցի ներկայացնել միայն հայեցակարգային ընդհանուր մոտեցումները, ինչին վերջին 15 տարիների ընթացքում հրապարակավ անդրադառնում եմ արդեն հինգերորդ անգամ, եւ հուսով եմ, որ հաջորդ անդրադարձը կվերաբերի արդեն գործող կառույցին:

Նամոզված եմ նաեւ, որ այս խորհրդի գործունեության եւ համագգային գործակցության նման որակի պայմաններում անհամեմատ արդյունավետ ու նպատակասլաց կդառնա նաեւ հայկական տարբեր կառույցների օգտաշատ գործունեությունը:

Մեր հաջողությունների կամ հնարավոր անհաջողությունների պարճառները մեզանից դուրս չպետք է փնտրենք, **այն պարզապես մեր համագգային միաբանության ու գործակցության պարկերի արտացոլումն է:**

Խոսքս ավարտեմ Ամենայն Տայոց 131-րդ կաթողիկոս Գարեգին Առաջինի խորունկ մտքով. «Ամեն մի ազգ , հայրենիք, եկեղեցի ամեն բանից առաջ եւ վեր` իր սեփական, յուրահատուկ ներքին ուժերով, կարողունակություններով եւ իր անդամների նվիրաբերությամբ ու զոհողությամբ կարող է մնալ առողջ, անսասան ու առաջադեմ: Ոչ մի արտաքին ուժ եւ օգնություն իր ամբողջական իմաստը եւ բարերար արժեքը չի գտնի առանց այդ ներքին ազգային ինքնեկ առողջության եւ զորության: ... Ես կոչ եմ անում մեր

ժողովրդի բոլոր խավերին, բոլոր զավակներին, եթե ուզում եք հայրենիքն ուժեղացնել, մի ցրեք ձեր ուժերը ամեն կողմ, կենտրոնացրեք, սուեռակերի վերածեցեք, առվակեցեք ջուրը՝ ոռոգելու համար մեր հայրենի հողը»:

Այս էր սիրելի Վեհափառի պարզամը: Եկեք ականջալուր լինենք այդ պարզամին:

Շնորհակալություն ուշադրության համար: